

רבי אומר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

רבי אומר, הוא ר' יהודה הנשיא האמור למטה, אלא תלמידים שבאותו הדור העלו את שמו ר'. לפי שהרביץ תורה בישראל מכל הנשיאים שהיו לפניו. מפני שהיה אהוב לאנטונינוס מלך רומי. כדאמרינן בלפני אידיהן (ע"ז י' ע"א). ואותו הפרק אין שטן ואין פגע רע. ושלח וקרא לכל התלמידים ושנו לפניו איש ואיש מה שבידו. והוציא הסלת מתוך הדברים וסתם וסידר את המשנה. כדא' (ביצה ב' ע"ב) מכדי מאן סתמיה למתני' ר'. דאמר מר (עין גיטין נ"ט ע"א) וסנהדרין ל"ו ושם אי' מימות משה ע"ש) מימות עזרא ואילך לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. ואמר' נמי מימות ר' ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, ולכך סתם וסידר ר' המשניות, ורב אשי סידר התלמוד שהיה פנוי לכך, ולפי שהיה ר' בסתם רב שלהן באותו הפרק לא היו צריכין להזכיר בשמו, וכן רב חבירו של שמואל היה שמו אבא, כמו שמצינו בראשית הגז, (חולין קל"ז ע"ב) מאן ריש סידרא בבבל, א"ל אבא אריכא, ולפיכך כעס עליו שקורוהו לרבו בשמו, ולפי שהעמיד תלמידים הרבה והוא היה רבן סתם של בני בבל לא היו צריכים להזכירו בשמו, והיו קורין אותו רב, והוא תרגומו של שר וגדול, שכן בבבל היו מספרין בלשון ארמי, ושמואל לאו בבבל הוא; אלא בנהרדעא, ודלא כפי' הקונטרס בהבא על יבמתו (יבמות נ"ז ע"ב). דפי' ומודה לי אבא לשון חשיבות שקורוהו כך, דאי לשון חשיבות מה זה כעס, דקא"ל אבא אריכא קרית ליה, ומיהו שמואל שהיה חבירו של רב קורוהו בשמו, ואי משום דבהכל חייבין (תגיגה ה' ע"ב ונראה שהי' גירסתו פומי' דאבא) אמר רב כהנא דמי פומיה דאבא כדלא טעים תבשילא, והיאך קורוהו לרבו בשמו שבדבר זה נענש גיחזי, בסנהדרין פרק חלק (ק' ע"א) תלמיד חבר הוה, כדאמר בפ' אחד דיני ממונות, (סנהדרין ל"ו ע"ב) דלגמריה צריכי' ולא לסבריה, ובסוף ב"ק דרבי יוחנן קא משאיל לרב כהנא ספיקותה, אלמא חשיב הוה בעיני דר' יוחנן חבריה דרב, ואי משום דרב הוה תלמיד' דרב, כדא' פ' מפנין (שבת קכ"ח ע"א) והוה רב הוה תלמידיה דרב הוה כו', ואילו רב הוה קורוהו לרב בשמו בפרק בתרא דיומא (פ"ו ע"א). גבי ההוא טבחא דרב הוה ליה מילתא בהדיה במעלי יומא דכפורי כו', יש לומר דרב הוה תלמיד חבר של רב הוה, דהא' במציאות האשה (כתובות ס"ט ע"ב) אזל רב ענן קמיה דמר עוקבא וא"ל חזי מר רב הוה מאי שלח לי, וא"ל מר עוקבא גברא דלא ידע מאי מרויחא, א"ל למר בר רב הוה, הוה חברין.

תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. והוי זהיר במצוה קלה
בבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרם של מצות. והוי מחשב
הפסד מצוה כנגד שכרה. ושכר עבירה כנגד הפסידה. הסתכל

פירוש רבינו שמחה בעל מהזור ויטרי

אלמא שהיה חשוב בעיני מר עוקבא עד מאד, ואילו מר עוקבא היה חשוב
עד מאד בימי רב ושמואל, כדאמר בפ' האיש מקדש (קידושין מ"ד ע"ב).
גבי קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה, וההיא דערבי פסחים (ק"ט ע"ב)
כגון ארדילי וגזוליא לאבא, כך היה שמו.

שיבור, שיבורו, שכל אדם צריך לבוררה לעצמו להתהלך בה.

כל שהיא תפארת לעושה, כלומר הנה לך דרך שיבור לו כל שהיא כו',
כל אותה דרך שהיא הגונה ונאה לאדם המתהלך בה ועושה אותה, וכמו כן
היא נאה בעיני שאר בני אדם, שדעת הבריות כולן שוות כיוצא בה שבעיני
כולם היא מפוארת, ומתחמדת. היא הדרך ישרה והאמת והמשפט והשלום
וכיוצא בה המתקבל על הכל.

והוי זהיר במצוה קלה בבחמורה, מצינו בפסיקתא (פכ"ג) אורה
חיים פן תפלו נעו מעגלותיה לא תדע (משלי ה'), מיטלטלא אינון שבילי
דאורייתא, תני ר' חייא, משל למלך שהיה לו פרדס והכניס בהם פועלים
ולא גילה להם המלך שכר נטיעותיו, שאילו גילה להם היו רואין איזוהי
נטיעה שכרה מרובה ועושין אותה, נמצאת מלאכת הפרדס מקצתה בטילה
ומקצתה קיימת, א"ר אחא בשם ר' אבא בר כהנא לא גילה הק' שכר של
תורה שלא תהא מקצתה בטילה ומקצתה קיימת, וא"ר אחא בשם ר' אבא בר
כהנא טילטל הק' שכר עושי מצות בעולם הזה כדי שיהו עושין בלב שלם,
ובפ"ק דקידושין (לפנינו בקידושין ליתא, ונמצא כעין זה בתחומא עקב)
תני ר' שמעון בן יוחי שתי מצות שבתורה גילה הק' מתן שכרן, ואילו הן
קלה שבקלות וחמורה שבחמורות, קלה שבקלות, שלח תשלח את האם וגו',
למען ייטב לך והארכת ימים (דברים כ"ב). חמורה שבחמורות, כבוד את
אביך ואת אמך, למען יאריכון ימיך (שמות כ'). א"ר אבא בר כהנא ומה
אם דבר שהוא פריעת חוב כת' בו אריכות ימים, דבר שהוא הפסד כיס
והסרון נפשות על אחת כמה וכמה, וכל כך למה, כדי שלא ישב בפני עצמו
ושוקל ואומר זו קלה וזו חמורה, זו שכרה מועט וזו שכרה מרומה.
והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, אם מפסיד אתה לפי ראות
עיניך על ידי קיום המצוה כגון נבילה וטריפה שאתה זקוק ליתן לכלב, או

בשלושה דברים ואי אתה בא לידי עבירה. ודע מה למעלה ממך
 עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים.
 רבן גמליאל בנו של יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה
 עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון וכל תורה שאין עמה

פירוט רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

למסור לגוי בדמים מועטים, או שהיה לך תבואה בשדה וגשמים יורדין עליה
 בשבת, ואתה מפסידה, אל תעלה על דעתך לומר היאך אעמוד מנגד ואפסיד,
 אלא הוי מחשב מה שאתה מפסיד עכשיו כנגד שכר שאתה נוטל כנגדה אלף
 ידות לעולם הבא, דסבול את עצמך, וחשוב ההפסד תחת השכר, ושכר עבירה
 כנגד הפסידה, ואל תחמד בלבבך ממון חבירה, גזילתה, וגניבתה, ואבידתה,
 אלא מנה וחשוב בלבך מה שאתה משתכר עכשיו תחת ההפסד, השב אל לבך
 שאלף ידות אתה מפסיד כנגדו לעולם הבא. כיוצא בדבר בהמוכר את הספינה
 (ב"ב ע"ח ע"ב), מאי דכת' על כן יאמרו המושלים באו חשבון (במדבר כ"א)
 אילו צדיקים שמושלים ביצרם דכת' צדיק מושל יראת אלהים (שמואל ב' כ"ג)
 באו חשבון בואו ונחשב הפסד מצוה כנגד כו', כדאיתא התם.

ודע מזה למעלה מוכן, בשמים, הק' שהוא צופה ומביט בך, כמצפה
 העומד במקום גבוה על משמרתה, עינו רואה מעשיך, ואוזן שומעת דבריך,
 ואי אפשר לך להסתר ממנו, כמה שנאמר אם יסתור איש במסתרים ואני
 לא אראנו (ירמיה כ"ג).

וכל מעשיך בספר נכתבים, ולא ניתנו להשתכח שאף הוא בעצמו
 מעיד עליהן וכותבן, שנא' ביד כל אדם יחתום (איוב ל"ז).

ר"ג בנו של ר' יהודה הנשיא, הוא ר' האמור למעלה רבינו הקדוש.
 עם דרך ארץ, שעוסק בתורה פרק, ופרק בדרך ארץ, בפרגמטיא, ושאר שכר,
 ויש תימה דאלמא דרך ארץ עיקר, דהכי נמי דייקי' בכתובות פרק האשה
 (פ' ע"א ע"ש) כי האי גוונא דיקא נמי דקתני יחלקו יורשי הבעל עם יורשי
 האב, הכא נמי מדתלי תלמוד תורה עם דרך ארץ, אלכא דרך ארץ עיקר, מיהו
 יש לדחות ששניהן שוין, מדקתני אבתר הכי שיגיעת שניהן כו', וכדתנן לקמן
 אם אין תורה אין דרך ארץ כו'.

אלא לצורך עצמן נראין כאוהבין בשעת הנייתן ואין עומדין לאדם בשעת דוחקו. הוא היה אומר עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו, בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצונו אחרים מפני רצונך.

הילל אומר אל תפרוש מן הציבור, ואל תאמן בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

עצמו מלהיות טריד עמהן, ולהוריד עליהם את עיניכם שכן דרכן לשאול, ואם הוא נותן להם הרי הוא כמזליכו לים המלח, ואין לו הנייה בהן כלום.

ונראין כאוהבין כו', כדא' בפ"ב דשבת (ל"ב ע"א) אכב חנואתא נפשי אחי ורחמי, אבב בזיונא לא אחי ולא מרחמי.

ד"א הו' זהירין, שאם ישאלו אנשי השלטונות מכם דבר ויחניפו ויבטיחו אתכם הזהרו שלא תשענו על דבריהם שהן אין מקרבין לאדם אלא לצורך הנאתן שנראין כאוהבין בשעה שנהנין ואין עומדין כו'.

הוא היה אומר ר"ג, עשה רצונו, הוי מחזור ומשתדל לעשות רצון המקום.

כרצונך, בלב שלם ובנפש חפצה.

ובטל רצונך, אפי' אם רצון המקום עליך למשא בטל רצונך.

רצון אחרים שמבקשין שלא כדעתך, אפי' היה דעת המקום נמשך אחריהן. יהא נמשך אתריך, כמו שמצינו בחוני המעגל, בתענית (י"ט ע"א) וכדכתיב ותגזר אומר ויקם לך, (איוב כ"ב) אלא שאין דרך כבוד שלמעלה לומר כדי שיבטל רצונו מפני רצונך.

הילל אומר, הילל כת' במשנת רבינו גרשום ור' אפרים בלא ר', והוא הילל הזקן, אבל המעתיקים קלקלו השורה וטעו בד' של מניין הבבות ונתחלפה להם ד' ברי"ש, וכתבו ר' הילל, ומדלקמן יש להוכיח, דקת' אף הוא ראה גולגולת, ומעשה זה שנוי בפ' אחרון דסוכה (נ"ב ע"א) על הילל הזקן חבירו של שמאי הזקן, הילכך נר' למיגרס הילל, ולא ר' הילל.

אל תפרוש מן הצבור, אלא היסתף עמהן לעול מלכות ולתעניות ולתפלה, שכן שלח לה מרדכי לאסתר אל תדמי בנפשך, שלא תפרוש מן

הצבור. ושנינו בפ"א דתענית (י"א ע"א) אדם הפורש מן הציבור שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם. שנאמר כי מלאכיו יצוה לך, מניחין ידיהן על ראשה ואומ' פלוני זה שפירש מן הציבור אל יראה בנחמת ציבור. ועוד פירשו (ברכות ח' ע"א) ואני תפילתי לך ה' עת רצון (תהלים ס"ט) אימתי תפילהו של אדם נשמעת בשעה שהציבור מתפללין. דכתיב הן אל כביר ולא ימאס. (איזב ל"ו).

ואל תאמן בעצמך. לומר יכולני להיות מותר בדבר זה שאסור משום גזירה. שאני זהיר שלא אבא לידי עבירה.

עד יום מותך. שהרי יוחנן כהן גדול שמש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף געשה צדוקי (ברכות כ"ט ע"א). ועוד (מד"ר שמות פ"ו) ג' מצות כתובות בתורה שנתן בהן הכתוב טעם. והאמין שלמה בחכמתו. ונשען בתבונתו. ונכשל בשלשתן. לא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו. וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. לא ירבה לו סוסים ולכך לא נתגלו טעמי תורה.

ואל תדין את חבריך. וגם אם עבר חבריך עבירה אל תדיננו ותאמר דינו לישראל. דינו ליסקול, דינו ליחנק. על שנכשל בעבירה זו.

עד שתגיע למקומו. עד שתבא לידך אותה עבירה ותשמט ותנצל ממנה. כמו שמצינו בירבעם בן נבט. (ברכות כ"ו ע"א) שבשעה שנשא שלמה את בת פרעה הכניסה לו כל מיני זמר שבעולם. ואמרה לו כך עושין לע"ז פלונית פעם אחת הלך לישן והעריב היום. הלכה וקראה לחרשי העץ ולבוגים העושים במלאכת חרש וחשב. ועשו על מיטתו כענן רקיע ובו חמה ולבנה כוכבים ומזלות. וכל צבא השמים. ויהי בבקר, העיר משנתו לפתוח דלתות ההיכל שהיו מפתחות ההיכל תחת מראשותיו. ראה שהרקיע בהיר בכוכבים וצבא כסבור עדיין לא פנה לילה. חזר לישן, וישן עד ד' שעות. עד שהבין החכיר מעצמו שאין הלילה ארוך כל כך. ועל אותה שעה שנינו עדות על תמיד של שחר שקרב בד' שעות. בבחירתא. (עידות פ"ו מ"ו) ובטרם הקיץ משנתו הלך ירבעם בן נבט על פתח ביתו ויעבר קולו. רשע עד מתי תישן ומבטל תמיד של שחר. מה לך נרדם. קום קרא אל אלהיך. יצתה בת קול זאמרה רשע בן רשע עתיד אתה לבטל מישר' כמה וכמה קרבנות במזיד ואתה מחייבו על השוגג כמזיד. ועל האונס כרצון, והיינו דכתי' (הושע י"ג) כדבר אפרים רחת נשיא הוא בישר'. ויאשם בבעל וימת. בדבר ירבעם שהוא משבט אפרים רחת קטיגורין על שלמה. הוא ירבעם נשיא בישראל ומלך. וכת קול השיבתו שיאשם בבעל וימות. כ"ש.

דבר שאיפשר לשמוע וסופו להישמע, ואל תאמר לכשאפנה
 אשנה שמא לא תפנה. הוא היה אומר: אין בור ירא חט, ולא
 עם הארץ חסיד, ולא הביישן למד, ולא הקפדן מלמד, ולא כל
 המרבה בסחורה מחכם, ובמקום שאין איש השתדל להיות איש.

פירוש רבינו שמהה בעל מחזור ויטרי

ואל תאמר שאי אפשר לשמוע, אם אינך טרוד ועסוק במלאכה ואיפשר
 לך לשמוע דברי תורה עכשיו אפי' אם סופו לישמע בפעם אחרת. אל תאמר
 הרי סופו להשמע ואותה הפעם תלך ותשמיענו. כי לא תדע מה ילד יום.
 אם תוכל לשמוע עוד אם לא ולא עוד אלא אפי' אתה טרוד הפנה מעסקיך
 ועסוק בתורה.

ואל תאמר כו'. שמא לא תפנה. ונמצא בטל כל ימי תיך מדברי
 תורה.

אין בור. התאזמה לא תשם (בראשית מ"ז) תרגום לא תבור, כמו שדה בור
 וגרוע הוא מעם הארץ שאפילו בטיב משא ומתן אינו יודע, ומדת הארץ שקורין
 גורטירא בלע"ז, ולי נראה בור שלא למד כלל, ואפילו קריאת שמע, ומחו בור,
 ריקן, ועני, ונקי, כאדם האומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו, דהואיל ואינו
 מכיר בשום דבר ואינו יודע שכר המצה, איך יירא ממנו, לפיכך ישתדל אדם
 שילמד.

ולא עם הארץ חסיד. אבל איפשר להיות ירא חטא. דאמר מר (ברכות
 מ"ז ע"ב) איוה עם הארץ, קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים.

ולא הביישן למד. מפני שמתבייש ללמד מרבו, וכן הוא אומר אם
 נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה. (משלי ו') כל המנבל עצמו על דברי תורה
 סופו בהתנשא, ואם הניח זמם על פיו שלא ביקש לשאול סופו ששואלין ממנו
 דבר הלכה והוא מניח ידו על פיו שאינו יודע מה להשיב. וזה שכתב כמים
 הפנים לפנים כן לב האדם לאדם. (משלי כ"ז) שצריך לאדם להסביר פניו
 לתלמידו, בפרשת החדש השביעי, בפסיקתא רבתי. וכדאמרי' (שבת ל' ע"ב)
 מעיקרא פתח להו בבדיחותא ולבסוף יתיב באימתא.

ולא כל המרבה בסחורה מחכם, כלומר לא על ידי סחורה בלבד מחכם
 האדם, שהרי מי שרוצה להתחכם צריך לעסוק בכל עניין יישוב בין בסחורה
 ובין שאר הכמות שבדרך עולם להיות מבין בכל.

אף הוא ראה גולגלת שצפה על פני המים ואמר לה על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון. הוא היה אומר מרבה בשר מרבה רימה, מרבה נכסים מרבה דאגה, מרבה שפחות מרבה זימה, מרבה עבדים מרבה גזל, מרבה נשים מרבה כשפים, מרבה

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

ובמקום שאין אנשים, להשתדל ולעמוד בפרק תשתדל להיות איש לצאת ולבא ואין כאן משום שררה, ולא מחזקין ליה ביהורא, ובירושלמי באתר דלית גבר תמן תהי גבר, והיא היא. אף הוא. הילל הזקן.

על דאטפת אטפוך. רשע היה ואמר לו לפי שהרגת אנשים והיית מצופם בנהר, שהיית משליכם בנהר שלא יוודע, לפיכך הציפו גם אותך והרגוך ודנוך לפי מעשיך, כדאמר בסנהדרין (ל"ז ע"ב) אע"פ שבטלו ארבע מיתות דין ארבע מיתות לא בטלו, מידה במידה, שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה (ישעיה כ"ז) בסאה שאדם מודד בה מודדין לו כי בדבר אשר זדו עליהם (שמות י"ח), בקדירה שבישלו בה נתבשלו.

ולסוף מטיפיך יטופון, אותם שהציפוך גם הם יהרגום אחרים, ויהיו צפים על פני המים, אשר הציף, מתרגם דאטיף, יש משניות שכתב בהן דעטפת עטפוך, והיא היא, שאותיות א"ח ה"ע, מתחלפות, אשה אל אחותה, ויש שכתוב בהן על דאקפות אקפוך, מתרגם וקפא ברזלא.

מרבה בשר, תזר לומר שכל הריבוין אין בהם תועלת זולתי ריבוי התורה בלבד.

מרבה רימה, שאוכל מעדנים ומבריא עצמו ומתעדן כדי להרבות בשר, וכשמת יש לו רוב רימה ותוליעה.

מרבה נכסים מרבה דיון, דוי ודאבון שמפחד תמיד שלא יאנסו נכסיו מבית המלך, והוא שכתוב (קהלת ח') והשבע לעשיר איננו מניח לו לישן, נמצא שזהו ריבוי שאין לו לאדם גחת רוח ממנו.

מרבה עבדים, בערבי פסחים (ק"ג ע"ב) מוכיח כמו כן, שגזל וזימה מצוייה בעבדים ושפחות שהן מן הדברים שצוה כנען את בניו, וכדי לטובתם

תורה מרבה חכמה, מרבה עיצה מרבה תבונה, מרבה ישיבה מרבה שלום. מרבה חכמה מרבה צדקה קנה שם טוב קנה לעצמו, קנה לו דברי תורה קונה לו חיי העולם הבא.

רבן יוחנן בן זכאי קיבל מהילל רמשמאי הוא היה אומר אם

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

נתכוון, שמתוך שיהו גולגין וחמסנין ובעלי זימה ואין מדברים אמת ושונאים אדוניהם ישחררום מהר להוציאם מעליהן, ולפיכך תלה הזימה בשפחות אעפ"י שמצויה בשניהם לפי שזימת השפחות מצויה שמפקירות עצמן לכל.

מרבה כשפים, שמתוך שמתקנאות זו בזו מבקשות לנצח על ידי כשפים, דכתיב מכשפה לא תחיה (שמות כ"ב) מלמד שהכשפים מצויין בנשים.

מרבה תורה מרבה חיים, כך היא כת' במשנה דווקנית.

מרבה חיים, דכתיב בה בתורה כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים (משלי ט')

מרבה ישיבה, עם תלמידים.

מרבה חכמה, כדאמר מר (תענית ז' ע"א) הרבה למדתי מרבתי ומחברי יותר מרבתי ומתלמידי יותר מכולן.

מרבה צדקה מרבה שלום, כדאמר בבבא בתרא כל העושה צדקה לחבריו משים שלום בפמליא של מעלה ושל מטה.

קנה לעצמו, הוא קניין שיש לעצמו נחת רוח בו מכל אילו, והוא ריות טוב, וכל שכן המרבה בתורה וקנה לו דברי תורה שקנה לו חיי העולם הבא.

רבי יוחנן בן זכאי, בתחילה פסק סדרן של נשיאים ואחר כך חוזר לדברי קבלה זה מזה, ממשה בסיני והוא שאמרתי שר' הילל הכתיב בספרים טעות, והוא הילל הזקן, וחזר להזכיר דבריו של הלל כדי לסמוך בהן רבן יוחנן בן זכאי קיבל כו', ויש תימא בביצה ירושלמי פ' המביא (ביצה פ"ד ה"ז) דפריד גבי הא דתנן ועוד א"ר אליעזר עומד אדם על המוקצה, ור' אליעזר לאו שמתה הוא, ובירושלמי דתרומה פ' סאה תרומה (פ"ה ה"ד) וא"כ היאך קרי לה שמאי משום דלמד לפני רבן יוחנן בן זכאי תלמיד שמאי דהא מהילל גמי קבל, וכדא' (סוכה כ"ח ע"א) שמונים תלמידים היו לו להילל וקחשיב רבן יוחנן בן זכאי, וי"ל כיון דכלל למד לפני שמאי הוה ליה למסבר כשמאי, ולכך

עשית תורתך הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת. חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי. אילו הן ר' אליעזר בן הורקנוס, ר' יהושע בן חנניה, ר' יוסי הכהן, ר' שמעון בן נתנאל ור' אלעזר בן ערר. הוא היה מונה שבחן, אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טיפה, יהושע בן חנניה אשרי יולדתו, יוסי הכהן חסיד, שמעון בן נתנאל ירא חט, אלעזר בן

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

פריך בתרומות וביצה ולא שמתי הוא בתמיה, ודריש נדה (ז' ע"א) דתנן ר' אליעזר אומר ד' נשים דיין שעתן, לאו דפליג אשמאי רביה, אלא הכי קאמר לא נחלקו שמאי והילל בדבר זה.

אם עשית תורתך הרבה, שלמדת הרבה.

אל תחזיק טובה לעצמך, לומר כמה גדולה הטובה שעשיתי עם קניני שלמדתי תורתך, וכמה אני גדול.

כי לכך נוצרת, ללמד תורה נבראת, ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ודרשינן בלפני אידיהן (ע"ז ב' ב') מלמד שהתנה הק' עם מעשה בראשית, אם ישראל מקבלין את התורה מוטב ואם לאו אחזיר אתכם לתהו ובהו, ה' דהששי דייק, נתלה העולם בששי אחר הידוע הוא ששה בסיון שניתנה בו תורה.

ואילו הן ר' אליעזר בן הורקנוס, ר' יהושע בן חנניה, ולא גריסינן ור', וכן בכלן אין וי"ו כתב בהן אלא ר' פלוני, חוץ מן האחרון שכת' במשניות ור' אלעזר בן ערר, והכי נמי אורחיה קרא דמשתעי הכי, ראובן שמעון לוי ויהודה, וכן כולן.

הוא היה מונה שבחן, רבן יוחנן בן זכאי מחשב מספר מעלותם.

בור סיד, סיד שם דבר, הוא בור של מים מכונסין שעשאוהו בטיט המתקן בסיד כדי שלא יהו המים מובלעים בקרקע, שהסיד מקשה את הטיט, וכמו כן לא היה ר' אליעזר מאבד דבר משמועתו, באילו אתה שונה, אליעזר יהושע, בלא ר', שאין דרך הרב לקרות לתלמידיו ר'.

אשרי יולדתו, אמו שילדתו, מפני שהיה בקי בחכמת כל דבר ולהיות יוצא ונכנס לפני המלך, כמו שמצינו בתלמוד בכמה מקומות, (חולין נ"ט ע"ב).

ערך מעיין המתגבר. הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ור' אליעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כולם. אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ור' אליעזר בן הורקנוס אף עמהם ור' אלעזר בן ערך בכף שניה מכריע את כולם.

אמר להם צאו וראו איזהו דרך טובה שידבק בה האדם. ר' אליעזר

פירוש רבינו שמחה בעל מהזור ויטרי

א"ל קיסר לר' יהושע בן חנניה, ואני שמעתי לכך אומר אשרי יולדתו, שכשהיתה אמו מעוברת ממנו היתה הולכת לבית המדרש שיברכו התלמידים את העובר שבמיעיה, ואשרי יולדתו שזיכתו לכך.

חסיד, שהיה עוסק בתורה וגמילות חסדים, נ"ל הוא יוסי הכהן שאנו מביאין ממנו ראיה בתלמוד, (עירובין מ"ז ע"ב) שהלך אחרי רבו לציידן ללמוד תורה, וכשחזר מבית הקברות שקבר את אשתו אמר לאחות אשתו לכי ופרנסי בני אחותך.

ירא הטא, היה מתרחק מאבק החטא.

כמעין המתגבר, שמוסיף על מה ששמע ומבין דבר מתוך דבר, אבל ר' אליעזר בן הורקנוס, מצינו במסכת סוכה (כ"ח ע"א) שלא אמר דבר עד שלא שמע מפי רבו לעולם, ואע"פ שחריף ומפולפל יותר מדאי ומוסיף חכמה על חכמתו מתוך פילפולו אפילו הכי בור סיד עדיף, דהוא סיני ועוקר הרים סיני עדיף, דהכל צריכין למרי הטיא, כדאמר בסוף הוריות, ולכך היה אומר רבן יוחנן, ר' אליעזר בן הורקנוס מכריע את כולם.

אבא שאול אומר משמו, דרבן יוחנן, דקסבר דעוקר הרים עדיף, ותרי תנאי ואליבא דרבן יוחנן.

אמר להם, רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו, בפעם אחת שאלם איזה דרך טובה ורעה, דכתיב בקרא (דברים ל') ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע, מה תקראו טוב שיזכה בה, ורע שיאבד בשבילה יהשיבו על שניהם, זה טוב שידבק וזה רע שיתרחק, דאי לאו בפעם אחת שאלם, מכיין שהודיעוהו דרך הטובה יש להבין שכנגדה דרך הרעה, ואי משום דר' שמעון דאינה כנגדה לא חזר לישאל.

שידבק בה האדם, כדי שיזכה לחיי העולם הבא.

אומר עין טובה, ר' יהושע אומר חבר טוב, ר' יוסי אומר שכן טוב, ר' שמעון אומר הרואה את הנולד, ר' אלעזר אומר לב טוב, אמר להם רואה אני את דברי ר' אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם. אמר להם צאו וראו איזהו דרך רעה שיתרחק ממנה האדם, ר' אליעזר אומר עין רעה ר' יהושע אומר

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

עין טובה, שלא תהא עינו צרה בטובת חבירו, שמתוך שאין עינו צרה ואין לו קנאה על חבירו נמצא שהוא שלם עמו, והרי פירשנו בפרק ראשון שגדול כח השלום, ולא עוד אלא שאפילו תלמיד חכם ועינו צרה בחבירו בעולם הזה עיניו מתמלאות עשן לעולם הבא, כדאמר בהמוכר את הספינה (ב"ב ע"ה ע"א) מדכתיב וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראה ענן יומם ועשן.

חבר טוב, כבר פירשנו למעלה. וקנה לך חבר, דכתיב טובים השנים מן האחד (קהלת ד').

שכן טוב, שיתנהג באהוה עמו שנאמר טוב שכן קרוב מאח רחיק, (משלי כ"ז) ואדם כשר שילמדו בני אדם ממעשיו הטובים שרגילין שם, ד"א שצריך אדם לחזור אחר שכן טוב מחבר טוב, שחבר טוב אינו רואה מעשיו אלא ביום, ושכן בין ובין בלילה, ולמד ממעשיו הטובים יותר מחבירו.

הרואה את הנולד, שמשיב אל לבו ואומר אם עושה אני דבר זה הרי הוא בא לסוף לידי כך וכך, שמתוך כך הוא שם דרכיו ומחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסידה, והרי הוא אומר ושם דרך אראנו בישע אלהים, (תהלים נ') וכיוצא בו א"ר חידקא במסכת דרך ארץ, אהוב את השמא, ושנא את הכי מה, ומה בכך.

לב טוב, לשמים ולבריות, שהקב"ה ליבא בעי, שנאמר למען תפש את בני ישראל בלבם, (יחזקאל י"ד) הא למדת שהכל תלוי בלב, ואז לא יבא לידי תקלה.

שיתרחק, כדי שינצל מדינה של גיהנום ויזכה בה לחיי העולם הבא. עליו הן באים לידי המחלוקת, וקשה המחלוקת לפני המקום, דכתיב חלק לבם עין רעה, שעינו של אדם צרה בטובה של חבירו ומתוך קנאה שיש לו עתה יאשמו (הושע י').

חבר רע, ר' יוסי אומר שכן רע ר' שמעון אומר הלוח ואינו משלם, אחד לוח מן האדם כלוח מן המקום, שנאמר לוח רשע ולא ישלם צדיק חונן ונותן. ר' אלעזר אומר לב רע, אמר להם רואה אני את דברי ר' אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם.

הם אמרו שלשה דברים, ר' אליעזר אומר יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוח לכעוס, ושוב יום אחד לפני מיתתך, והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר מגחלתם

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

שכן רע, מפני שמרבה במהלוקת, ובני ביתו למידין הימנו ממעשיו הרעים יותר מחבירו שכל שעה עומד לאזנו ומוציאו לתרבות רעה.

אחד לוח מן האדם כלוח מן המקום, שניהן שוין זה לזה, מפני שמזיקים הק' לשלם לזה מפני שגזול זה הימנו, שנאמר לוח רשע ולא ישלם (תהלים ל"ו) דרכו על רשע שלוח ואינו משלם, והקב"ה שהוא צדיק חונן ונותן, ומרחם על הנגזל, לשלם מה שנגזל ממנו, והרי לך מדה רעה שמזיקים הק' לתקן את אשר עיית, שהוא אמר לעשותו אדם עשיר והלוח מבקש לעשותו עני, וכן הוא אומר צור ילדך תשי, ואני כך קיבלתי אדם אחד שלוח מן האדם ולא שילם הרי הוא כמי שלוח תהילה מן המקום, שאותו המלוח לא את זה האמין אלא לשלישי שביניהם, שהפקיד על המצוה, וכי הא דאמר בירושלמי (ברכות פ"ב ה"ג) ההוא גבר דאנח תפילי, ואפקידו גביה, וכפר א"ל אנא לא הימנת אלא לאילין דברישיך, והרי הוא גזול את אביו, להק', ואמו, לתורה, שאינו נושא פנים לתורה חבר הוא לאיש משחית, לירבעם בן נבט, הק' הוא קורא מקום, ומפורש בסיפרי לפי שהוא מקומו של עולם, ואין העולם מקומו, שנא' ומתחת זרועות עולם, (דברים ל"ג) והקדוש ברוך הוא, תקף שאנו מזכירין שמו אנו צריכין לברכה, שנאמר (משלי י') זכר צדיק לברכה, ואומ' (דברים ל"ב) כי שם י"י אקרא הבן גודל לאלהינו.

הם אמרו שלשה דברים, כל אחד מהן אמר ג' דברים של תוכחה.

יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוח לכעוס, אהת היא, שנו ובותינו (אדר"נ פרק ט"ו) מלמד שכשם שאדם רואה את כבודו יראה כך כבוד חבירו, וכשם שאין אדם רוצה להוציא שם רע על עצמו, כך לא ירצה להוציא שם

שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב, ולחישתן לחישת שרף וכל דבריהן כגחלי אש. רבי יהושע אומר: עין רעה ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם:

פירוש רבינו שמחה בעל סחזור ויטרי

רע על חבירו, ואל יהי נזה לכעוס עמו ולהוציא שם רע עליו שמתוך כך שלום ביניהן, והא למדת שגדול כח השלום.

ישוב יום אחד לפני מיתתך, היא השנייה, שאלו תלמידיו את ר' אליעזר (שבת קנ"ג ע"א) וכי אדם יודע יום שימות בו שיעשה תשובה, אמר להן וכל שכן שיעשה היום תשובה שמא ימות למחר, ולמחר שמא ימות ליום שלאחריי, ונמצאו כל ימיו בתשובה.

והוי מתחמם כנגד אורן. אור, הוא האש, כמו המותי ראיתי אור (ישעי' מד'), כלומר הוי יושב כנגדן, והסכת ושמע לדבריהן.

והוי זהיר בגחלתן. שלא תעבור על דבריהן, כדכתיב לא תסור (דברים י"ז), שלא תכוה, שדברי תורה נמשלים לאש. דכתיב הלא כה דברי כאש (ירמי' ג'), מימינו אש דת למו (דברים ל"ג), וכשם שאם זכה אדם נהנה ומתחמם ממנו, כך אם לא זכה נכווה בו. כך הן דברי תורה, זכה קונה חיי העולם. לא זכה טורדתו מן העולם, ולמה אני אומר לך שתזהר בהן.

שנשיכתן נשיכת. כלומר הקשה עונשו כנשיכת שועל, ששיניו דקות ועקושות, ועקיצת עקרב, שדרכו לעקוץ מן הזנב, וכלחישת שרף, שמוציא להב בפיו בשעה שהוא לוחש. ולא עוד אלא כגחלי אש כל דבריהם, שהבל הגחלת קשה מהבל הלהב. לכך מזהירך אני שתזהר מגחלתם. ואני קיבלתי לחישת שרף היא נשיכתו. שרף כשבא לישוך דרכו להיות שורק ולוחש בפיו. כדרך שעושין אוזניו זה לזה. שקורין שיפליר בל'. כדא' בפרק אין מעמידין (ע"ז כ"ז ע"ב). איהו נמי חיויא טרקיה. חיווייא דרבנן קא"ל דלית ליה אסותא כלל. דלא מסתייעא מילתא כדמוכח בפ"ח שרצים (שבת ק"י ע"א), וזהו ששיניו כאן ולחישתם לחישת שרף שאין לו רפואה.

עין רעה. שנו רבותינו (אדר"ב פט"ז) שכשם שאדם רואה את אשתו ואת בניו בלב שלם, כך יהא רואה ביתו של חבירו, שכל המכניס עין רעה בממון חבירו מאכד את שלו, ולא עוד אלא אפי' את עצמו. שנאמר ורוח נביאה תיבש גרם (משלי י"ז). ואומר ורקב עצמות קנאה (שם י"ד).

ר' יוסי אומר יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך והתקן עצמך
ללמוד תורה שאינה ירושה לך, וכל מעשיך יהיו לשם שמים

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

ויצר הרע, שכל הנותן מקום ליצרו למלאות תאוותו טורדו מן העולם.
ששני יצרים יש בו באדם יצר טוב ויצר הרע (סנהדרין צ"א ע"ב). יצר
הרע נכנס בו ממעי אמו, שנאמר לפתח חטאת רבץ (בראשית ד'), ויצר טוב
לי"ג שנה משנת י"ג חייב במצות.

ושנאת הבריות, שהוא קשה עורף עד שהכל שונאין אותו.

מוציאין כו'. מפני שהכל מקללין אותם, ופירשו חכמים באילו הן הלוקין,
אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קילל את שרה ונתקיים בזרעה,
שנאמר הנה הוא לך כסות עינים (בראשית כ'), ואומר ויהי כי זקן יצחק
ותכהין וגומר (שם כ"ז), ואעפ"י שיסד הקליר ותכהין עיניו, בעשן טיפש.
וכדמפורש באגדה. דילמא כהו מזה ומזה, שנו רבותינו (אדר"ג סוף פט"ז) ר'
עקיבא אומר ואהבת לרעך כמוך, בעושה מעשה עמך אתה אהב, ושאינו עושה
מעשה עמך אינך אהב, ר' שמעון בן אלעזר אומר בשבועה גדולה נאמר זה
ואהבת לרעך כמוך אני ה'. נאמן ליפרע ולשלם שכר, הא למדת שאין לנו
לשנוא את הבריות, ולכך מוציאין אדם מן העולם שנאה שהבריות שונאין אותו
שמדברות עליו ומלעיגות אותו שיפטר מן העולם מתוך צער, כדאמרינן בתוני
המעגל (תענית כ"ג ע"א), שמת על אשר לא כיבדו אותו, והיינו דאמרינן אי
חברא אי מיתותא.

יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך, שתחזור אחר אבידתו כשלך ושנו
רבותינו שכמו שאדם רואה את ממונו כן יהי רואה ממון חבירו, וכשם שאדם
רוצה שלא יצא שם רע ועין רע על ממונו, כן ירצה על ממון חבירו.

והתקן עצמך ללמוד תורה, שאם בא תלמיד אצלך ואמר לך שנה לי
פרק אחד אם יש בידך ללמוד למדהו מיד, ואם אין בידך פטרהו מיד, שנאמר
(משלי ג') אל תאמר לרעיך לך ושוב ומחר אתן.

שאינה ירושה לך, כתי' במשניות, ונקוד מלמעלה לומר שאין גורסין
אותו, ופ"א התקן וזרו עצמך ללמוד תורה, ולא תאמר אבי היה תלמיד חכם
אף אני אהיה כמותו בלא עמל ויגיעה, שבדאי אם לא תזרו ותטרח בה לא
תדענה, כדאיתא (מגילה ר' ע"ב), אם אמר לא יגעתי ומצאתי אל תאמן,
יגעתי ומצאתי תאמן.

ר' שמעון אומר הוי זהיר בקרית שמע ותפילה וכשאתה מתפלל אל תעש תפילתך קבע אלא תחנונים לפני המקום ברוך הוא. שנאמר כי אל רחום וחנון הוא ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה, ואל תהי רשע בפני עצמך.

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

שאינה ירושה לך. לפיכך אין אתה יודע כלום א"כ אתה יגע ולומד אותה. וכל מועשיך יהיו לשם שמים. דאמר מר (בזיר כ"ג ע"ב) גדולה עבירה לשמה, לשם מצוה, ממצוה שלא לשמה, לשם מצוה, אלא לשם עטרה. שנאמר (שופטים ה') בין רגליה כרע נפל שכב, וכתוב תבורך מנשים יעל וגומר (שם). הוי זהיר בק"ש ותפילה, אין אנו גורסין במשנה הוי זהיר בק"ש, הוי זהיר בק"ש לומר בשעתה כדי שתקבל עליה שכר מקיים מצוה בשעתה. ואמר מר חביבה מצוה בשעתה, בת"כ אצל אם לא תשיג ידו, ובתלמוד אנו מביאין אותה במסכת מנחות (ע"ב ע"א), א"ר יהודה, חביבה מצוה בשעתה, שמיד בערכין מביא סלע, ואין ממתניין עד שיעשיר ויביא חמשים סלעים. א"ר שמעון חביבה מצוה בשעתה שהקטר חלבים ואיברים כשירין כל הלילה ודוחין את השבת ואין ממתניין להם שיקרבו למוצאי שבת, וכך אמרו חכמים הקורא ק"ש שלא בעונתה שכר ק"ש יהי ליה שכר ק"ש בשעתה לא יהי ליה.

וכשאתה מתפלל בו, שנאמר כי אל (יונה ד'), הרי דבר שני.

קבע כאדם שהדבר קבוע ומוטל חובה מפני שהמה עליו למשא וממהר להפטר ממנו, ואין זה דרך כבוד ודרך בקשה אפילו למלך בשר ודם, אלא עשה תפילתך תחנונים, שנאמר כי אתה אל חנון וגוי, בעל תחנונים, שמתאהב לתחנונים, וגדולה היא תפילה, כמו שפירשנו בפ' ראשון, ובפרשת ואתחנן בספרי, וכן הוא אומר גם כי תרבו תפילה אינו שומע, בתחילת ישעיה (א').

ואל תהי רשע בפני עצמך. היא השלישית ואל תעש דבר שהוא ר"י בפני עצמך, ואתה מבין בו, ואף על פי שאין אחרים מכירין בו, כך קיבלתי. ולי נראה, ואל תהי, ואל תרשיע להיות עצמך יחיד שלא לנהג אהוה וריעות לשום אדם אלא עמוד בפני עצמך כאילו אתה בעצמך יחיד בעולם, וכך אנו זקוקין לפי זה שאמרו רבותינו (יומא ג' ע"א) פו"ר קש"ב בפני עצמו, ואני שמעתי בשם ר"ת, אל תהי רשע, אל תחזיק עצמך כרשע, כדא' בפ"ק דקידושין (מ' ע"ב) לעולם יראה האדם את עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב, עשה

ר' אלעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה מה שתשיב את אפיקורוס. ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. ר' טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצילים ושכר הרבה ובעל הבית דוחק: הוא

פירוש רבינו שמחה בעל מהזור ויטרי

מצוה אחת אשריו שהכריע אותו ואת כל העולם לכף זכות. כי כשאדם מחזיק עצמו כרשע מחשב לבלתי עשות עוד צדקה, ססבור שלא יועיל לו והרשיע יותר מדאי. והא דאמר בפ' המפלת (נדה ל' ע"ב) הוי צדיק ואל תחי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומרים עליך צדיק הוי בעיניך כרשע. הכי קאמר כדי להתזיק ביראתך ולהטיב דרכך יותר ויותר. ת'.

הוי שקוד. אגייטנץ שתתן לבך ועיניך במקראות שבתורה... פוקרין בהן כדי שתדע להשיבנו. כדי שתשיב את אפיקורוס, בכל ישראל יש להם חלק (סנהדרין צ"ט ע"ב) נחלקו בו חכמים, יש מפרש זה המבזה תלמיד חכם, ויש מפרש זה המגלה פנים בתורה שלא כהלכה, כגון מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי.

אפיקורוס. לשון הפקר, כגון עוף וגבינה נאכלים באפיקורון, ליסטיס, ליסטיין, אפוטרופוס. בכלן הסמך לתיקון השם, ובפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין ל"ח ע"ב) א"ר יוחנן לא שנו אלא אפיקורוס גוי אבל אפיקורוס ישראל כל שכן דפקר טפי.

ודע לפני מי אתה עמל. הרי השנייה השב אל לבך כמה גדול מי שאתה משתכר במעשיך כל מה שתוכל. כדי שתשא חן וחסד בעיניו והוי ירא מלפניו. ומי בעל מלאכתך. והוי יודע מי הוא שאתה עושה מלאכה עמו הוא הקב"ה שיש בידו לספק לשלם לך שכר מעשיך כי היא אל אמונה ואין עול. שמשלם שכר פעולה לפועליו באמונה. וזו היא השלישית, והיא סוף בבא. ואין כת' במשניות ונאמן הוא.

היום קצר. ימי חייד בעולם הזה. דכת' ימי שנותינו בהם שבעים שנה (תהלים צ') ואומר כלינו שנינו כמו הגה (שם).

והמלאכה של תורה מרובה. ואי אפשר לשנותה בכדי חיון אלא א"כ דוחק את השעה. לפיכך ישתדל לעסוק בתורה כמה שיוכל, כדי שיטול שכר הרבה. לפי מה שהיא מרובה שכרה הרבה.

